

ОСОБЕНОСТИ, ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВИ НА ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ПОЛИТИКА ЗА СИГУРНОСТ И ОТБРАНА

Ас. Николай Марин

Развитието на Общата европейска политика за сигурност и отбрана (ОЕПСО) като част от Общата външна политика и политика за сигурност (ОВППС) се активизира след 1998 г. Причините за това се съдържат в поуките от неуспешните опити на Европейския съюз при уреждане на Югославската криза от 1994 г. и Косовската криза от 1998–1999 г. Именно тези събития, макар и с негативен знак, стоят в основата на засилване на политическата същност и отговорност на Европейския съюз в международната политика. В случая е налице един парадоксален момент, произтичащ от обстоятелството, че ЕС е ангажиран значително с проблемите на международната сцена и въпреки това липсва ефективен геополитически модел в сферата на ОЕПСО и като цяло в Общата външна политика и политика за сигурност. Необходимостта от осъществяването на европейска отбранителна политика на най-високо равнище става ясна след реформирането на системата за международни отношения и отреждането на ново място на Стария континент в тяхната структура. Това проличава от факта, че „в края на деветдесетте години на XX век Европейската общност и нейните държави членки осигуряват 60% от световната помощ“¹. Тоест, от една страна, ЕС има сериозно отношение към решаване на световните икономически проблеми, но, от друга страна, липсва ефективност в сферата на ОЕПСО и като цяло в Общата външна политика и политика за сигурност.

¹ Bretherton, C., Vogler, J. *European Union as a Global Actor*, Routledge, 1999, London, p.109.

Нещо повече, освен политико-икономическия характер, в края на 90-те години на XX век се поставят основите на военно-отбранителните способности на съюза, предвиждащи по-тясно сътрудничеството между държавите членки и обвързването помежду им. Новият етап на развитие на ОЕПСО е продиктуван от високата скорост, с която се развива европейската интеграция, и от стремежа на държавите членки към провеждане на самостоятелна от Съединените щати външна и отбранителна политика. В този ред на мисли се поставя и дискусиата за отношенията ЕС – НАТО, за които се търси осъвременяване на формата на сътрудничество, предизвикано от нарастването на европейския фактор в международните отношения. Затова два форума, зад които се развиват стратегическите интереси на САЩ, се оказват ключови за тази сфера. Посредством взетите на тези срещи решения се цели по-скоро намаляване на европейската динамика за обща сигурност, като тя бъде вкарана отново в рамките на трансатлантическата връзка. Първият форум се провежда в Брюксел през 1994 г., където се одобрява изграждането на т. нар. европейски стълб в НАТО, а вторият е през 1996 г. в Берлин, когато външните министри на НАТО приемат формирането на европейска идентичност в сигурността и отбраната (ЕИСО).

Очевидното доминиране на САЩ в НАТО и слабостта на европейските държави, обяснена донякъде с липсата на опит, а също и сблъсъкът на различните политически направления, притискат европейското развитие и илюстрират силата на САЩ и слабостта на ЕС. Показателно за разглеждания период е обстоятелството, че „при бомбардирането на Косово и изтласкването на сръбските сили американските самолети съставляват 90 %.“²

След неуспешните опити на европейските държави в сферата на общата политика за сигурност се търси нов подход за адаптиране на тяхната политика на международната сцена, с оглед на което между Великобритания и Франция в Сен Мало през 1998 г.

² Missiroli, Antonio and Quille Gerrard, *European Security Influx. The Future of Europe Integration and Enragement*, ed. by Fraser Cameron, Routledge, London and New York, p.115.

се постига съгласие за обща декларация. Тази декларация има няколко важни момента. Първо, заявява се нуждата ЕС да играе важна роля в международните отношения. Второ, в отговорностите на Европейския съвет се включва постепенното оформяне на общата отбранителна политика в рамките на ОВППС. Трето, предвижда се европейците да действат в институционалната рамка на Европейския съюз (Европейски съвет, Съвет по общи въпроси към Съвета на министрите и срещи на министрите на отбраната). Четвърто, очертава се възможност за взимане на решения за провеждане на самостоятелни военни операции, в които НАТО не е ангажирана, а също така развитие на европейската отбранителна индустрия и технологии³.

Скоро след това на срещите на Европейския съвет се взимат няколко важни решения, предопределени именно от декларацията от Сен Мало. На Европейския съвет в Кьолн през юни 1999 г. се постига съгласие за формиране на обща европейска политика за сигурност и отбрана (ОЕПСО), за да се повиши ролята на ЕС и окончателно да се уреди въпросът с бъдещето на Западноевропейския съюз.

Тази среща на най-високо равнище се провежда само два месеца след юбилейната Вашингтонска среща на НАТО, проведена през април 1999 г., на която също „е призната необходимостта от засилване на европейския компонент на НАТО чрез формиране на европейска идентичност в сигурността и отбраната“⁴. Също така се потвърждават и ключовите моменти от Берлинските решения и се заключава, че държавните и правителствени ръководители заявяват „своята готовност да разработят и одобрят необходимите договорености и механизми за осигуряване на достъп на Европейския съюз до колективните ресурси и

³ Joint Declaration, British-French summit at St. Malo, 3-4 December 1998, Chaillot Paper 47, *From St. Malo to Nice, European Defence: Core Documents*, Institute for Security Studies, Paris, 2001, p. 8-9.

⁴ Справочник за срещата на НАТО на най-високо равнище във Вашингтон, 23-25 април 1999 г., Създаване в рамките на НАТО на Европейска идентичност в областта на сигурността и отбраната, Служба по информацията и печата НАТО-1110, Брюксел, с. 67.

способности на НАТО за операции, в които НАТО като цяло и в качеството си на съюз не взема военно участие⁴⁵.

В очертаните от Кьолн насоки се провежда и следващият Европейски съвет в Хелзинки през декември 1999 г., на който се постига съгласие за формиране на сили за бързо реагиране (Rapid Reaction Force). Любопитно е, че това решение е подкрепено от абсолютно всички членове на ЕС, включително и от държавите, следващи неутралитет във външната си политика като Швеция, Финландия, Ирландия. Във връзка с общата политика за сигурност е приета т.нар. Приоритетна цел от Хелзинки (Helsinki Headline Goal), която, от една страна, потвърждава заявените преди това Петерсбергски задачи, а, от друга, подчертава военно-отбранителния компонент посредством факта, че предвижда „държавите членки на ЕС да бъдат в готовност до 2003 г., за да разполагат и поддържат в срок от шестдесет дни в рамките на една година сили, наброяващи 60000 души (или 15 бригади)⁴⁶.

На следващата среща на Европейския съвет в Санта-Мария-да-Фейра, ЕС постига съгласие по подготовка на позиция, свързана с практическите аспекти на сътрудничество с НАТО и състояща се от четири групи. Първата група е по въпросите на сигурността и е свързана с обмяната и защитата на информация във формата ЕС – НАТО. Във втората група влизат въпросите, свързани със сътрудничеството и с разпределението на контрола върху военния потенциал между НАТО и ЕС. Третата група въпроси е за достъпа на ЕС до ресурсите на НАТО и четвъртата, последна група е предназначена да изработи механизъм за постоянна връзка между ЕС и НАТО не само в условията на кризи, а въобще при по-тясното им сътрудничество⁷.

С оглед на предприетите ходове на най-високо политическо равнище се пристъпва към създаване на нови институционални

⁵ Ibid.

⁶ European Council Helsinki, 10-11 December 1999, Presidency Conclusion, Chaillot Paper 47, *From St. Malo to Nice, European Defence: Core Documents*, Institute for Security Studies, Paris, 2001, p. 82-83.

⁷ European Council Santa Maria da Feira, 19-20 June 2000, Presidency Conclusion, Chaillot Paper 47, *From St. Malo to Nice, European Defence: Core Documents*, Institute for Security Studies, Paris, 2001, p. 120.

формирования, целящи обезпечаването на приложението и развитието на процеси в сферата на общата политика за сигурност. Разбира се, тези действия са продиктувани и от съществуващите опасения от неприлагане на вече взетите решения за създаване на Европейски сили за бързо реагиране, които въпреки всичко не представляват общи европейски въоръжени сили, но са първа стъпка именно в тази посока. Поради това се създават три структури, прикрепени към Съвета на Европейския съюз в Брюксел. Това са Комитетът по политиката и сигурността (КПС) или Political and Security Committee (PSC), Военният комитет на ЕС – European Union Military Committee (EUMC) и Военният секретариат – European Union Military Staff (EUMS).

Комитетът по политиката и сигурността се създава въз основа на взето от Съвета на Европейския съюз решение⁸. Едно от предимствата му е, че в него членуват постоянните представители на държавите членки на ниво посланици, поради което е налице сходство с COREPER – Комитета на постоянните представители. В рамките на КПС обаче срещите на посланиците са съсредоточени върху проблемите на ОВППС и след разбиране на необходимостта от такъв оперативен орган Европейският съвет в Ница през 2000 г. го трансформира в постоянно действащ. Това става след приемане на ново решение⁹, уреждащо ролята и задълженията на Комитета по политиката и сигурността, както и неговите основни функции, свързани със стратегическото ръководство и контрол на дадена операция.

На следващо място се създава Военният секретариат European Union Military Staff (EUMS)¹⁰. Той е постоянно действащ орган, предоставящ експертно мнение и оценка на дадена ситуация, а към това се прибавя и ранното предупреждение за възникнали опасности. В компетенциите на Секретариата влиза непосредственото ръководство по осъществяването на

⁸ Council Decision 2000/143/CFSP of 14 February 2000 *Setting up the Interim Political and Security Committee*, OJ 2000 L 429/1.

⁹ Council Decision 2001/78/CFSP of 22 January 2001 *Setting up the Political and Security Committee*, OJ 2001 L 27/1.

¹⁰ Council Decision 2001/80/CFSP of 22 January 2001 *On the Establishment of the Military Staff of the EU*, OJ 2001 L 27/7.

дадена операция. Същевременно е учреден и Военен комитет на Европейския съюз – European Union Military Committee (EUMC)¹¹, който се състои от началниците на Генералните щабове на армиите на държавите членки или от техни представители. Военният комитет ръководи Военния секретариат и си взаимодейства с КПС при обсъждането на определени кризисни ситуации. Независимо от интензивното развитие на европейската политика за сигурност само за период от две години се стига до намаляване на ролята на ЗЕС. Ето защо на срещата на Съвета на външните министри на ЗЕС, проведена в Марсилия¹² през ноември 2000 г., е приета Декларация, посредством която ЗЕС се инкорпорира в Европейския съюз, а създадените в рамките на ЗЕС международни сили преминават към ЕС.

Многонационалните сили, създадени в рамките на ЗЕС, включват следните образувания: Еврокорпус (Eurocorp), който се създава през 1989 г. със седалище в Страсбург и се състои от смесена френско-германска бригада, подчинена както на ЗЕС, така и на НАТО. Впоследствие се разширява обхватът от държави участнички, като към Франция и Германия се присъединяват Белгия, Люксембург и Испания. На проведената среща на ЗЕС в Лисабон, Португалия, през май 1995 г. се инициира учредяването на специални формирования както на сухопътните сили, наречени Euroforce, така и на военноморските сили с наименование Euroarmforce. Ръководството на тези формирования е поверено на многонационален Генерален щаб, разположен във Флоренция, Италия, а тяхната численост е около 10 000 души¹³. Държавите, които участват в горепосочените формирования, са Франция, Италия, Испания и Португалия.

Във Вийкомб, Великобритания е разположен щабът на Европейската въздушна група (European Air Group), насочен

¹¹ Council Decision 2001/79/CFSP of 22 January 2001 *Setting up the Military Committee of the EU*, OJ 2001L 27/4.

¹² WEU Ministerial Council Marseille, 13 November 2000, Chaillot Paper 47, *From St. Malo to Nice, European Defence: Core Documents*, Institute for Security Studies, Paris, 2001, p. 147-148.

¹³ „Европейска архитектура на сигурността“, Информационен бюлетин, бр. 5/95 г., Научен център по национална сигурност при Министерство на отбраната, Изд. „Св. Георги Победоносец“, С., 1995, с. 47.

към организиране на общи въздушни удари, обезпечавани от Германия, Холандия, Испания, Италия и Великобритания. Военновъздушните сили имат и още едно обединение, наречено *Multinational Centre Division*, създадено през 1993 г. със седалище Мьонхенгладбах, Германия, и обединяващо Германия, Белгия, Франция и Холандия. Погледнато обективно, въпросът за вливането на ЗЕС в ЕС с горепосочените формирания е дискуссионен, защото съществуват противотворечиви становища. Едната позиция оправдава вливането на Западноевропейския съюз в ЕС с аргумента, че така би се увеличила като цяло възможността за действие на ЕС. Другата гледна точка пък поставя въпроса защо се прекратява реално изградена организация, потвърдена от Договора от Маастрихт 1993 г. и от Амстердам 1997 г. като част от системата на европейската политика за сигурност, която би могла да действа успешно от името на ЕС, тъй като е строго профилирана. В крайна сметка някои от горепосочените формирания продължават да съществуват дори и към настоящия момент, без значение, че дейността на ЗЕС бе прекратена. Така например Европейската въздушна група продължава своето функциониране.

В крайна сметка институционалните дискусии не са за пренебрегване, защото след този момент започва т. нар. европеизация на НАТО. Всъщност това е една от особеностите на европейската политика за сигурност, което на практика означава, че европейските държави като численост формират сериозно военнополитическо ядро, което, макар и да е несравнимо със САЩ като влияние и мощ, не е за пренебрегване. Факт е, че за първи път след 50 години европейските държави успяват да изградят собствени механизми, които, макар да са в обхвата на трансатлантическите отношения, се определят със самостоятелност и независимост от НАТО. Нещо повече, те са способ за колективно участие в системата за сигурност от страна на европейските държави.

След терористичните актове от 11 септември 2001 г. стратегическите цели и задачи пред евроатлантическата сигурност се променят и се видоизменят нейното съдържание и измерения. Тероризмът и разпространението на оръжия за масово унищожение са припознати от САЩ като основни заплахи за евроат-

лантическата сигурност. С оглед на това на Европейския съвет, проведен през декември 2001 г. в Лаекен, се декларира готовността на ЕС да ръководи операции по управление на кризи. Заявена е ясно и солидарността на ЕС към САЩ по отношение на борбата срещу тероризма във всички предприети действия, но е направена уговорка те да са дефинирани в рамките на ООН¹⁴. Всъщност именно този въпрос (поради липсата на мандат от ООН по отношение на операцията в Ирак през 2003 г.) раздели евроатлантическите партньори и предизвика една от най-големите кризи в техните отношения.

След 2001 г. и очертаните насоки от срещите на най-високо равнище от Кьолн, Хелзинки и Ница европейската политика за сигурност навлиза във фазата на прилагане на постигнатите договорености. Европейският съюз развива общата европейска политика за сигурност и отбрана в три измерения: военно, гражданско и по предотвратяване на конфликти. Именно въз основа на тези компоненти се предприемат от негово име различни по характер и обхват операции. Първата операция, която се провежда под ръководството на Европейския съюз, е в Босна и Херцеговина. Тя се осъществява въз основа на взето от Съвета на ЕС решение¹⁵, а нейният обхват е формулиран като полицейска мисия с контингент от 500 души, във формирането на който участват повече от 30 държави. По-късно, след приета Резолюция № 1371 на Съвета за сигурност на ООН, Решение за общи действия¹⁶ от Съвета на ЕС и в сътрудничество с НАТО се осъществява военната операция „Конкордия“ в Македония. Новият момент в тази операция е, че за първи път се поставя на изпитание практическото взаимодействие между НАТО и ЕС и се извършва проверка на ефективността и действията на европейските формирования в тази област.

¹⁴ European Council, Laeken, 14-15 December 2001, Presidency Report on European Union Action Following the Attacks in the United States, Chaillot Papers № 51, *From Nice to Laeken European Defence: Core Documents*, Institute for Security Studies, Paris, 2002, p. 18.

¹⁵ Council Joint Action 2002/210/CFSP of 11 March 2002 on the European Union Police Mission, OJ L 70/1.

¹⁶ Council Joint Action 2003/92/CFSP of 27 January 2003 on the European Union Military Operation in the Former Yugoslav Republic of Macedonia, OJ L 34/26.

Операцията е завършена през декември 2003 г. Предвид съществуващите сериозни проблеми в Македония се налагат по-обхватни действия с цел предотвратяване на развитието на негативни процеси, които биха могли да засегнат стабилността на Западните Балкани. В тази връзка се търси решение, което да не е праволинейно, а по-скоро допълващо вече предприетите действия. Поради тази причина ЕС осъществява още една операция в Македония, наречена „Проксима“. Чрез нея се цели подпомагане на полицейските части в страната в борбата им с организираната престъпност и засилване на интеграционните процеси между Македония и ЕС. „Проксима“ стартира през декември 2003 г., като за това е взето решение¹⁷ от Съвета на ЕС, и приключва след две години (през декември 2005 г.).

Тясното ангажиране с проблемите в Западните Балкани и прилагането на първите операции от различно естество показват, че ЕС е извършил основните стъпки, позволяващи му самостоятелни действия. Прилагането на „Конкордия“ въз основа на приета Резолюция от Съвета за сигурност на ООН несъмнено потвърждава ролята и мястото на ЕС в международната политика и сигурност. Припознаването именно от страна на ООН безспорно укрепва неговия статут. Нещо повече, съвкупността от редица фактори, геополитически и стратегически, дава нов импулс за развитие на ОВППС и в частност на компонентите на сигурността. Неслучайно след атентатите от 11 септември 2001 г. се засилват анализите на военния потенциал на ЕС. Много често в основата на критиките към ЕС стои съпоставянето му със САЩ по отношение на разходваните средства за отбрана, които са два пъти по-малко за европейците.

Необходимостта от ново дефиниране на сигурността обуславя приемането на Европейската стратегия за сигурност от Европейския съвет през декември 2003 г., озаглавена *A Secure Europe in a Better World*. Политическата същност на този документ е деклариране на отговорностите на ЕС в международната политика и идентифициране на основните заплахи, сред които

¹⁷ Council Joint Action 2003/681/ CFSP of 29 September 2003 on the European Union Police Mission in the Former Yugoslav Republic of Macedonia (EUPOL Proxima) OJ L 249/66.

са тероризмът, оръжията за масово унищожение, провалилите се държави (failed states), организираната престъпност и регионалните конфликти¹⁸. Прави впечатление, че тази стратегия е критикувана с аргументи, че наподобява съдържанието на приетата година преди това Американска стратегия за национална сигурност в отговор на събитията от 11 септември 2001 г., а също така и на Стратегическата концепция на НАТО от 1999 г. Независимо от това Европейската стратегия за сигурност засяга важни въпроси. Един от най-значимите е изразената ангажираност на Европейския съюз както по отношение на Балканите, така и извън територията на Европа – относно Афганистан и Демократична република Конго¹⁹.

През юни 2004 г. Европейският съвет приема новата приоритетна цел *Headline Goal 2010 г.*, по примера на заявената през 1999 г. приоритетна цел от Хелзинки. В нея най-общо се планира изграждането на различни звена към европейската политика за сигурност, предоставящи по-ефективен механизъм и по-пълнен набор от инструменти. Така в периода 2004–2010 г. се предвижда създаването на следните структури: Европейска отбранителна агенция до края на 2004 г.; повишаване на прилагането на общата стратегическа координация до 2005 г.; разгръщане на Програмата на силите за бързо реагиране до 2007 г. въз основа на бойната концепция на Европейския съюз; наличност на европейски самолетоносач до 2008 г. и подходяща съвместимост и мрежа за свързване с цялостно комуникационно оборудване²⁰. Анализаторът Густав Линдстрьом посочва, че „поглеждайки към времето след 2010 г., Европейският съюз работи за по-дългосрочна визия, с оглед на идентифициране на ключовите влияния върху бъдещата военна среда и обособяване на провежданите военни операции в рамките на европейската политика за сигурност и отбрана през периода до 2025 г.“²¹. Въз основа на

¹⁸ European Security Strategy, *A Secure Europe in a Better World*, Brussels, 12 December 2003, p. 3-5.

¹⁹ Пак там, p. 6.

²⁰ Howorth, J., *From Security to Defence: the Evolution of the CFSP, European Union in International Relations*, Oxford University Press, New York, 2005, p. 192.

²¹ Lindstrom, G., *The Headline Goal*, Institute for Security Studies, Paris, 2006, p. 5.

тази по-дългосрочна прогноза може да се направи извод, че е налице първоначалният етап на една сериозна геополитическа концепция за развитие на ОЕПСО.

С оглед на посочените фактори Европейският съюз предприема осъществяването на редица операции. През декември 2004 г. започва военна операция „Алтея“ в Босна и Херцеговина в рамките на Европейската политика за сигурност и отбрана. Приетите общи действия²² от Съвета на ЕС представляват правната основа на тази операция. Чрез „Алтея“ се цели стимулиране на процеса по стабилизиране и асоцииране, както и по-нататъшна интеграция на страната към ЕС²³. В Босна и Херцеговина Европейският съюз ръководи международни сили, които заменят SFOR²⁴. Това става след постигане на съгласие на срещата на най-високо равнище на НАТО, проведена в Истанбул през 2004 г.

Въз основа на стратегията за сигурност Европейския съюз провежда и полицейска мисия в Киншаса, Демократична Република Конго (EUPOL Kinshasa)²⁵ – т.е. извън територията на Европа. Тя започва през април 2005 г., като в операцията участва и ООН посредством координиране на действията с ЕС. Тази мисия има малка численост от около 30 души и е насочена към предоставяне на съвети и наблюдение върху дейността на полицейските части в Конго.

Друга операция, която се провежда отново в Демократична Република Конго, е EUSEC DR Congo²⁶. Европейският съюз ре-

²² Council Joint Action 2004/570/CFSP of 12 July 2004, прието е решение за започване на военната операция „Алтея“, Council Decision 2004/803/CFSP of 25 November 2004 on the Launching of the European Union Military Operation in Bosnia and Herzegovina.

²³ Council of European Union (EUFOR –Alteia), налична информация на официалната страница на Съвета на Европейския съюз. www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=745&lang=EN.

²⁴ SFOR – стабилизиращи сили в Босна и Херцеговина под ръководството на НАТО в изпълнение на Дейтънското споразумение от 1995 г.

²⁵ Council Joint Action 2004/ 847/CFSP of 9 December 2004 on the European Union Police Mission in Kinshasa (DRC) Regarding the Integrated Police Unit (EUPOL “Kinshasa”), OJ L 367/30.

²⁶ Council Joint Action 2005/355/CFSP of 2 May 2005 on the European Union Mission to Provide Advice and Assistance for Security Sector Reform in the Democratic Republic of the Congo (DRC), OJ L 112/20.

шава да подпомогне властите в Конго, отговарящи за сигурността в следните направления: защита правата на човека и развитието на международното хуманитарно право, насърчаване на демократичните стандарти за по-добро обществено управление и спазване на върховенството на закона. Нещо повече, в Конго се осъществява и операция с военен характер (EUFOR RD Congo) от ЕС, но с пълната подкрепа на ООН. В тази връзка са приети съответно резолюция на Съвета за сигурност²⁷ и общо действие²⁸ от страна на ЕС. Основната задача на тази операция е осигуряване на нормалното протичане на изборния процес в Конго.

Европейският съюз поема ангажимент и в Дарфур, Судан, осъществявайки и гражданско-военна мисия с наименование AMIS EU Supporting Action²⁹. Тя е насочена към осигуряване на политическа и военна подкрепа на Африканския съюз за решаване на кризисната ситуация в Дарфур, Судан, като подкрепящите действия на ЕС имат граждански и военни аспекти.

Европейският съюз се включва и като трета страна в постигнатото споразумение за „придвижване и достъп“ между Израел и Палестинската власт съгласно EU Border Assistance Mission at Rafah Crossing Point in the Palestinian Territories (EU BAM Rafah)³⁰. Ролята на Съюза е да осъществява наблюдение за спазване на поетите договорености в пограничния район. В Палестина ЕС е привлечен и към реализиране на полицейска мисия – EU Police Mission in the Palestinian Territories (EUPOL COPPS). Правната рамка за нейното осъществяване е приетото общо действие³¹ от ЕС от 14 ноември 2005 г. Полицейската мисия в Палестина за-

²⁷ United Nations, Security Council, Resolution 1671(2006), 25 April 2006.

²⁸ Council Joint Action 2006/319/CFSP of 27 April 2006 on the European Union Military Operation in support of the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo (MONUC) during the Election Process, OJ L 116/98.

²⁹ Council Joint Action 2005/557/CFSP of 18 July 2005 on the European Union Civilian-Military Supporting Action to the African Union Mission in the Darfur region of Sudan, OJ, L 188.

³⁰ Council Joint Action 2005 /889/CFSP of 12 December 2005 on Establishing a European Union Border Assistance Mission for the Rafah Crossing Point (EU BAM Rafah) OJ, L 327/28.

³¹ Council Joint Action 2005/797/CFSP of 14 November 2005 on the European Union Police Mission for the Palestinian Territories, OJ, L 300/65.

почва на 1 януари 2006 г., продължителността ѝ е три години, а предназначението ѝ е да се подпомогне палестинската власт при създаване на ефективни полицейски образувания.

Ирак също присъства на картата на осъществените от ЕС операции. Така след отправена молба от иракското правителство към ЕС и прието общо действие, в Ирак е осъществена мисията EUJUST LEX³². Тя е ориентирана към равноправно обучение на представители от различни етнически групи в сферата на криминалното разследване и правораздаването.

След прието решение за общи действия³³ от 9 декември 2005 г. на ЕС и в сътрудничество с Швейцария, Норвегия и държавите от АСЕАН³⁴ се провежда и Aceh Monitoring Mission (АММ).

Европейският съюз участва и при изграждането на гранично ръководство и митници между Украйна и Молдова въз основа на предоставената помощ EU Border Assistance to Moldova and Ukraine. Посредством Резолюция № 1484 на Съвета за сигурност на ООН³⁵, приета на 30 май 2003 г., и обща позиция³⁶ на Европейския съюз е предприето осъществяване на военната операция EU Military Operation in Democratic Republic of Congo (DRC/ARTEMIS). Нейните цели са стабилизиране на сигурността и хуманитарната ситуация в Буния. Тази операция приключва на 1 септември 2003 г. В Грузия ЕС изпълнява мисия „Правова държава“ – EU Rule of Law Mission to Georgia (EUJUST THEMIS)³⁷. Тя има за цел предоставяне на подкрепа на грузинските власти за посрещане на предизвикателствата в областта на правораздавателната система, а също

³² Council Joint Action 2005/190/CFSP of 7 March 2005 on the European Union Integrated Rule of Law Mission for Iraq, EUJUST LEX, OJ L 62/37.

³³ Council Joint Action 2005 /643/CFSP of 9 September 2005 on the European Union Monitoring Mission in Aceh (Indonesia) (Aceh Monitoring Mission –АММ), OJ, 234/13.

³⁴ АСЕАН е политическа, икономическа и културна организация на страните в Югоизточна Азия, основана на 8 август 1967 г.

³⁵ United Nations, Security Council, Resolution 1484 (2003), 30 May 2003.

³⁶ Council Joint Action 2003/423/CFSP of 5 June 2003, on the European Union Military Operation in the Democratic Republic of Congo, OJ, L 143/50.

³⁷ Council Joint Action 2004/523/CFSP of 28 June 2004.

така и изработване на цялостен подход за реформи в тази област. Операцията е изпълнена успешно и приключва през юли 2005 г. Именно мисията в Грузия е определяна като „нов тип операция на ЕС в рамките на ОЕПСО“³⁸. В бъдеще се планира осъществяване на операция и в Косово, като за тази цел е взето решение за общо действие³⁹.

От разгледаните по-горе операции се налага изводът, че Европейският съюз е поставил основите за формирането си като военно-отбранителен фактор в международните отношения. Осъществените съвместно с ООН операции, а също и тези с участието на държави, нечленуващи в ЕС, отразяват съществуващата широка подкрепа за неговите действия. От друга страна, реализирането не само на военни, но и на граждански и полицейски мисии определя немалките възможности на Съюза, с които той съдейства за решаване на съществуващите проблеми. И не на последно място, участието на ЕС в региони извън Европа, като напр. Конго, Палестина и Ирак свидетелства за неговата все по-разширяваща се ангажираност с международните проблеми, при това не само като деклариране на позиции, но и като прилагане на реални действия, в които Съюзът има водеща роля.

След 1990 г. Европейският съюз постепенно започва да се утвърждава като важен фактор в международните отношения. Това обстоятелство е предопределено от прекратяването на разделението на сфери на влияние в стария континент, с оглед на което пред Съюза възниква предизвикателството за обединение между Западна и Източна Европа. В този период политическата среда става по-интензивна в две посоки: успоредно с развитието на интеграционните процеси ескалират редица конфликти. Всичко това предполага видоизменянето на европейската външна политика и политика за сигурност. От друга страна, успешно развиващата се икономическа интеграция за-

³⁸ Энтин, Л. М. *Европейское право и правовое обеспечение защиты прав человека*, Москва, 2005 г., с. 450.

³⁹ Council Joint Action 2006/304/CFSP of 10 April 2006 on the Establishment of an EU Planning Team (EUP T Kosovo) regarding a possible EU crisis management operation in the field of rule of law and possible others areas in Kosovo, OJ L 112/19.

лага безусловното повишаване както на ролята, така и на отговорностите на ЕС в международната политика.

Потвърждение на горното се съдържа и в Европейската стратегия за сигурност от 2003 г., в която се посочва, че „като обединение от 25 държави с 450 млн. души население, произвеждащо една четвърт от световния брутен продукт, ЕС е неизбежен глобален играч, ... който трябва да е готов да споделя отговорността за глобалната сигурност и изграждането на по-добър свят.“⁴⁰ От тази констатация е видно, че е повишена стратегическата култура на европейските държави и те имат визия за ангажирането си към световните проблеми и глобалната сигурност.

Всъщност успехът на ОВППС и ОЕПСО зависи от два много важни фактора, всеки със своите специфични закономерности. Първият от тях е европейската интеграция, а вторият са евроатлантическите отношения ЕС – НАТО.

След установяването на ОВППС в ДЕС от 1992 г. се ускорява политическата интеграция на Европейския съюз. С оглед на това се извършват две разширявания: първото, северното – с Швеция, Австрия и Финландия през 1995 г., а второто – през 2004 г., когато към ЕС се присъединяват Чехия, Полша, Унгария, Словения, Литва, Латвия, Естония, Малта, Кипър, Словакия. В тази връзка на 26 септември 2006 г. като част от последното Източно разширяване е потвърдено присъединяването на България и Румъния през 2007 г. Изводите, които могат да бъдат направени от процеса на разширяване, са, че ЕС се увеличи от 12 до 27 държави само за период от 12 години. Въз основа на това се променят неговите очертания и ОВППС увеличава своето влияние в редица региони като Централна и Източна Европа, Скандинавския и Балканския полуостров. В същото време се създават институции, които пряко отговарят за осъществяването на ОВППС, като Комитетът по политиката и сигурността, Военният комитет и Военният секретариат. Нещо повече, според Договора за създаване на конституция за Европа в чл. III-296 се предвижда създаване на пост външен министър на Европейския съюз.

⁴⁰ Ibid., p. 1.

След 2003 г. ЕС извършва значителни практически действия по урегулиране на кризи от различно естество чрез граждански, полицейски и военни операции. Поставена е нова Приоритетна цел до 2010 г., като въз основа на предвидените в нея етапи се цели ЕС да се превърне във влиятелен субект, притежаващ собствен наличен военен потенциал. На вниманието на скептично настроените анализатори е достатъчно да се посочи т. нар. Приоритетна цел 2010 г. (Headline Goal 2010), предвиждаща създаването на бойни групи за бързо реагиране, известни под наименованието Rapid Reaction Battle Group. В тази връзка може да се сподели мнението, че „замисълът на бойните групи е да бъдат използвани в началните фази на операции, главно под мандат на ООН или в текуща мироопазваща операция при ескалация на кризата, в рамките на установените механизми на сътрудничество между двете организации, по отношение на конфликти, отдалечени на приблизително разстояние от 6000 км от границите на ЕС“⁴¹.

По отношение на сътрудничеството между ЕС и ООН Кенеди Греъм и Тая Феличио посочват, че „отношенията между Европейския съюз и Обединените нации като партньори при управлението на кризи се характеризират с голям потенциал, но също и с трудно преодолими предизвикателства“⁴². Като цяло обаче, Европейският съюз подпомага ООН при управлението на кризи, като например в Конго, където именно след Резолюции №1484 от 2003 г. и № 1671 от 2006 г. на Съвета за сигурност на ООН са предприети различни мисии.

Въпреки положителните аспекти ЕС трябва да намери по-ефективен начин за синхронизиране на политиките на 27 държави, за да се утвърди като фактор, притежаващ въоръжена сила. Затова е несъмнено, че разширяването увеличава измеренията на стратегическата мощ на съюза, но от друга стра-

⁴¹ Жоевска, П., *Експертен доклад „Бойните групи на Европейския съюз. Дипломатически институт, Министерство на външните работи, С., 2005, с. 4.*

⁴² Graham, K., Felicio, T., *Regional organizations and collective security: the role of the European Union, The European Union and the United Nations, Partners in effective multilateralism, Chaillot Paper № 78, Institute for Security Studies, Paris, June 2005, p. 90.*

на е очевидно, че ЕС с 27 държави пълноправни членове се управлява по-трудно, отколкото в стария формат от 15 страни членки. Основният проблем обаче не е в числеността, а в механизмите за вземане на решения. Поради това, колкото и да е противоречиво (и дори неприемливо), ЕС трябва да сведе до минимум вземането на решения с единодушие, в противен случай ще се стигне до неработеща формула на тази стратегически важна политика.

Това опасение се подсилва и от факта, че, ако продължи с разширяването си и след 2007 г., броят на членовете ще нарасне до 30 държави, като евентуално се очаква да се присъединят Турция, Хърватия и Македония. Логично е, че нарастващият брой на пълноправните членове намалява възможността за вземането на решения с единодушие.

В европейските интеграционни процеси има и друг важен елемент, свързан с динамиката и натиска на времето, който пречи за тяхното пълно осмисляне от държавите членки. Става дума за темповете, с които се извършват последните разширявания, те са неподходящи както за старите държави членки, така и за новоприсъединяващите се, които срещат трудности при покриване на високите стандарти. Особено показателен е примерът с неравномерната формула 10+2 държави, която до голяма степен изтощава ЕС и само три години след това той вече е много по-стриктен към страните кандидатки. Ето защо равномерното протичане не само на интеграционните процеси, но и развитието на всички политики като цяло, е от изключително значение и е водещо условие за превръщане на Европа от Общ пазар в център на влияние и сила.

Влиянието и мощта на който и да е субект в системата на международни отношения се доказват чрез способностите за решаване на международните проблеми. В този смисъл е уместно да се отбележи, че решаването на глобалните проблеми и неутрализирането на заплахите за международния ред и сигурност са немислими без Европейския съюз. Свидетелство за това е променената ситуация в международните отношения особено след атентатите в Ню Йорк и Вашингтон от 11 сеп-

тември 2001 г., които дори държава хегемон като САЩ не успя да предотврати.

Евроатлантическият фактор в ОВППС пък бе поставен на изпитание при взимането на решение във връзка с Иракската криза от 2003 г. Тя поставя началото на нова дискусия както за връзката между САЩ и ЕС, така и за отношенията между самите европейските държави. Кризата демонстрира липсата на единство в Европа. Но главната опасност идва преди всичко от въведената от САЩ спорна практика на заобикаляне на Съвета за сигурност на ООН. Някои автори споделят, че „игнорирането на ООН от страна на САЩ разрушава международното сътрудничество и прави техните действия нелегитимни според международното право, като вместо лидерство се проявява стремеж към хегемония“⁴³.

Именно евроатлантическата връзка е водещата в отношенията между САЩ и Европа. Разбира се, тя е натоварена и с изградената колективна система за сигурност в лицето на НАТО, посредством която се свързват двата континента Северна Америка и Европа. Въпреки традиционно изградените отношения, не може да не бъде забелязана тенденцията към самостоятелен външнополитически курс на Европа от САЩ. Затова след евентуална успешна реализация на европейската отбранителна политика Европа ще може да участва по-активно в международните отношения, като това ще допринесе за по-категоричните задължения и съответно отговорности на стария континент в геополитическите отношения с останалите субекти. Същевременно това би утвърдило самостоятелна европейска идентичност и евентуално нова динамика за укрепване на европейския модел на сътрудничество. По отношение на това обстоятелство известният изследовател Цветан Тодоров отбелязва, че „ако Европа иска да води самостоятелна политика и да се освободи от понякога тегнешката опека на Съединените щати, тя трябва сама да осигури своята защита“⁴⁴.

⁴³ Гареев, М. *Историческият опит обеспечения безопасности в XX в. Уроки и выводы для XXI века. Безопасность в Европе: Новые вызовы и проблемы*“, Сборник научных трудов, Москва, 2004, с. 35.

⁴⁴ Тодоров, Цв. *Новият световен безпорядък*. С., 2003, с. 76.

Цитираният учен дава интересна дефиниция за евентуалните задачи на Европейската армия. Те са:

- да защитава европейската територия от всякаква агресия (като тази на Хитлер и на Бен Ладен), включително като унищожава физически врага;

- да предотвратява всяко военно стълкновение във вътрешността на европейската територия (както при конфликтите в бивша Югославия или в Кипър);

- да възспира от наказателен удар всяка атака от страна на друга велика сила (като Русия от времето на Сталин и Брежнев);

- да се намесва в останалата част на света с бързо действащи военни части по искане на приятелски правителства или за предотвратяване на извършващ се геноцид (подобна интервенция би трябвало да бъде по-ефикасна в сравнение с тези, проведени по решение на ООН);

- да се притича на помощ в знак на солидарност, ако някой привилегирован партньор на Съюза, например Съединените щати, бъде нападнат⁴⁵.

Представените акценти, на които трябва да отговаря европейската отбрана, според Цветан Тодоров са показателни за все по-често водената дискусия за самостоятелна европейска армия. Европа трябва да има своите въоръжени сили, ако желае равнопоставеност в отношенията си със САЩ и повишена роля и влияние в света. В тази връзка е и сполучливото определение, че „европейците трябва да направят от своя страна всичко за запазване на приятелските си взаимоотношения със Съединените щати, дори и съюзническото си обвързване, но само и единствено върху основата на пълното равноправие и взаимно уважение, както и зачитане на взаимните интереси“⁴⁶.

Напоследък политическите анализатори и научни работници са единни по отношение на новото преосмисляне на съдържанието на евро-американските отношения и тяхното видоизменяне, в което Европа трябва да играе по-категорична роля, граничеща

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Величков, Й. *Американската външна политика 1990–2005. От лидерство към хегемонизъм*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2005, с. 95.

с възможността ѝ да бъде контратежест и коректив на останалите центрове в международните отношения в обозримо бъдеще.

Един друг въпрос също привлича внимание – дали, ако има възможност, Европа би играла ролята на контрапункт и дали това би било в неин интерес. Отговорът на този въпрос е по-скоро отрицателен, тъй като е трудно да се прецени европейското пространство като цяло, а и противоположено с цялата си мощ и енергия по отношение на съюзника САЩ едва ли би било целесъобразно, при положение, че съществуват сериозни заплахи за континента от други посоки. Следното твърдение ясно очертава сегашната ситуация и рамка на сигурност: „В началото на новото хилядолетие Европа все още не се възприема като единно пространство. Дори съдържанието на понятието „Европа“ много често е променливо и конюктурно – понякога границата ѝ се определя от Шенгенското пространство или се отъждествява с Европейския съюз, а друг път стига до Урал и Кавказ; Европа се разделя на „западна“ и „източна“; на „богата“ и в „преход“; „възприема“ се като „нова“ и „стара“⁴⁷. Неяснотата, която съпътства очертаването на пространството на сигурност постепенно ще отпада, но дотогава Европа трябва да се ръководи от една сериозна констатация, направена не от друг, а от самия Жан Моне, който в своите мемоари пише, че „Европа и Америка не могат да игнорират взаимните си проблеми и се нуждаят един от друг, за да ги разрешат. Разделени, те не могат да работят ефективно за световния мир“⁴⁸.

Очевидно е, че Европа и Америка образуват важно политическо ядро в сегашната конфигурация на международните отношения. По отношение на бъдещата им лидерска роля в международните отношения съществуват различни прогнози, започващи от края на американското лидерство⁴⁹, преминаващи

⁴⁷ Рачев, В. *Новите предизвикателства пред сигурността на Европа*. – В: *България на прага на Европейския съюз*. Фондация „Фридрих Еберт“, Институт за политически изследвания, С., 2005, с. 36.

⁴⁸ Monnet, J. *Memoirs*, Paris, Fayrd, 1976, p. 561, цитирано по: *Does Europe Have Something to Offer the World?* The Fletcher Forum of World Affairs, Vol. 30, Summer, 2006, p. 181.

⁴⁹ Вж. Kupchan, C. *The End of America Era: US Foreign Policy and the Geopolitics of the 21st Century*, New York, Knopf, 2002.

през лидерството на Европа през XXI век⁵⁰ и достигачи дори до по-смели идеи за лидерската роля на някой азиатски фактор.

Макар че през последните години анализаторите се убеди-ха в непредсказуемостта на международни отношения, все пак следва да се направи заключение, че за бъдещия Европейски съюз, състоящ се от над 27 държави, евроатлантическата връзка има перспектива, която от своя страна би укрепила общата външна политика и политика за сигурност, когато в нея се отразяват най-пълно европейските интереси.

⁵⁰ Вж. Leonard, M. *Why Europe Will Run the 21st Century*, New York: Public Affairs, 2005, p. 112, 143.

отдельных гагаузских представителей о состоянии и будущем автономной области Гагаузия в Молдове существенно различаются. Как считает автор, это можно объяснить борьбой между двумя тенденциями – про-молдовская (про-румынская) и про-русская, которые связаны с программами основных претендентов на президентский пост в Гагаузии. Автор ставит несколько вопросов и пытается дать ответы – кто такие гагаузы, каково их происхождение, каково происхождение их языка и др.

КРИЗИС В СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ И МЕХАНИЗМЫ ИХ УРЕГУЛИРОВАНИЯ

Райчо Кацаров

В статье Р. Кацаров высказывает мнение, что современные международные отношения находятся в кризисном периоде. Чтобы выяснить характер этого кризиса необходимо проанализировать основные политические процессы, протекавшие и протекающие на международной арене с 1945 г. по сей день. Он рассматривает причины этого кризиса, разделение на два полюса, современный международный порядок и его альтернативы. Основной вопрос, который задают анализаторы и международники сегодня – какой будет „новая” система международных отношений, остается открытым.

ТЕОРИЯ ПРЕВОСХОДСТВА (CHICKEN GAME THEORY) В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ ПО ПРИМЕРУ КРИЗИСА МЕЖДУ ГРЕЦИЕЙ И ТУРЦИЕЙ В 1987 г.

Никос Мерцианидис и Стефанос Кацулис

В статье авторы наглядно показывают приложение теории превосходства на примере кризиса между Грецией и Турцией в 1987 г. Анализируется модель, которую можно рассматривать как разновидность теории политического реализма. Основным элементом, доминирующим в теории превосходства, является рациональность поведения участвующих государств по отношению к международной обстановке. Авторы стремятся дать определение превосходству и разграничить его отдельные виды на уровне государств и на уровне индивидов. В обзоре кризиса между Грецией и Турцией в 1987 г. указаны возможные выходы в соответствии с теорией превосходства.

САНКЦИИ, ПРИНУДИТЕЛЬНЫЕ И ЗАЩИТНЫЕ МЕРЫ В СООТВЕТСТВИИ С МЕЖДУНАРОДНЫМ ПРАВОМ И ВОПРОС О МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Проф. д-р Георги Бойчев

В своей статье проф. Бойчев исследует тенденцию разграничения международной правовой ответственности от правовых отношений при осуществ-

влении международных принудительных мер, которая находит выражение в изготовленном Комиссией ООН по международному праву проекте Конвенции о международной правовой ответственности государств. Международные правовые отношения в случаях репарации, реституции и субституции являются типичными примерами международной правовой ответственности. Типичными принудительными мерами в соответствии с международным правом являются, например: ограничение суверенитета определенного государства путем оккупации, и другими принудительными мерами с применением запрещения, например, производить и вооружать определенным оружием, наблюдение и контроль над вооружением и вооруженными силами и др.; демонстрация силы как средство для психического воздействия на определенное государство; разрыв экономических отношений с определенным государством, блокада как средство для ограничения общения с другими странами; освобождение в принудительном порядке (и с применением вооруженных сил) незаконно захваченных территорий.

ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЕ ДЕЙСТВИЯ В ПОЛЬЗУ РАБОТАЮЩИХ ЖЕНЩИН. НАСТАЛА ЛИ ПОРА РАВНЯТЬСЯ ПО ЕВРОПЕ?

Проф. Норийн Бэрроуз, Мюриел Робисон

За последние годы положительные действия за улучшение позиций женщин на трудовом рынке в Великобритании занимают место на повестке дня политики, предпринимаемые меры варьируют от квоты до специального обучения. Не так легко меняется правовая рамка. Стремясь в начале убрать все формы дискриминации, теперь она отражает более совершенный подход, цель которого постижение реального и постоянного равенства. Это могут быть меры в ущерб мужчинам, но их цель скорректировать неблагоприятное положение женщин в структурном, экономическом и историческом плане. Авторы исследуют ограничения, наложенные на государства членов ЕС предпринимать положительные действия в силу права Сообщества и исследуют более ограниченные клаузулы Закона против половой дискриминации. Они пытаются доказать, что настала пора пересмотреть вопрос о равноправии, переоценить внутреннее право и пользование свободой, обеспеченной правом Сообщества на расширение охвата положительных действий.

НАЦИОНАЛЬНЫЙ СТУДЕНЧЕСКИЙ КОНКУРС НА ЭССЕ НА ТЕМУ „МИССИЯ ЮНЕСКО В XXI ВЕКЕ”

По мнению обладательницы первой награды *Марии Николовой* миссия ЮНЕСКО в XXI веке охватывает: расширение права на общение, презумпцию невиновности, преодоление националистического традиционализма, новые формы менеджмента образования, науки и культуры. Все так же актуальны в XXI веке цели международного мира и благоденствия.

Занявшая второе место *Весела Славкова* считает, что миссия ЮНЕСКО в ее работе на удовлетворение потребностей человечества на право каждого жителя образовываться и сохранять свою культурную идентичность. Более обширные знания о мире и его культурном разнообразии способствуют лучшему взаимопониманию между народами и осознанию существующих различий между ними.

Занявшая третье место *Мая Мирчева* считает, что самое главное – это недопустить чрезмерное генерализирование, сохранить точное представление о целях организации и способов их осуществления. Не следует пренебрегать культурной политикой и образованием в духе толерантности и взаимного уважения как способа постижения мирного совместного существования.